Katalog

over Finnesager ved

Industriudstillingen i Drammen.

1873.

Finnelivet i Norden,

henflyttet til Syden.

Fremstillet af

Lensmand A. Brun.

Vadsø.

Trykt i F. Kjeldseths Bogtrykkeri.

1873.

De norske Fjeldfinners Tumleplads er paa Finmarkens Fjelde imellem 69° og 71° 10' Bredde samt imellem 41½° og 48½° østlig Længde.

Indimellem de høie Fjelde, de dybe Dale eller de dunkle Skove finde vi Finnens beskedne Hjem. Hans kolde Bolig er:

No. 1. Et Fjeldtelt, reist af 2de Buer og 12 lange Stænger, der om Sommeren ere omgivne af Lærred, om Vinteren af uldne Tæpper, hvortil en Klap af samme Tøi, hvilken tjener som Dør, er fæstet.

Kige vi indenfor, da finde vi dette afdelt i 5 Rum eller Afdelinger.

I det øverste Rum placeres Kogekarrene og Madkopperne; til Høire er Mandens og til Venstre Konens Afdeling; i Midten er Ildstedet, og yderst ved Indgangen er Pladsen for Brændet.

I dette enkle og tarvelige Hjem lever Fjeldfinnen saagodtsom under Guds frie Himmel — lykkelig som Fuglen paa Qvist. Hans Fordringer til Livet ere ikke store; naar han kun har sine Rensdyr, sin Lær-

No.

redshytte, sine Ski og dertil uhindret kan nyde det frie Naturliv i fulde Drag, bytter han neppe med nogen Bedrestillet; thi Fjeldlivet er Alt for ham — Verden forøvrigt ham ligegyldig og fremmed.

2 Rensdyret er hans kjæreste Ven; thi dette klædur, nærer, forer og sysselsætter ham.

Saasnart han skal ud at færdes, tager han sine uundværlige

3 Ski, eller, hvis det er Letveir, stundom sine

4 Aandrer paa Benene,

5 Skistavene i Haand,

6 Hunden som Følgesvend.

7 Kastebaandet om Skulderen, og dermed begiver han sig til Renflokken. Ankommen derhen slynger han sin Lasso om Dyrets Hoved.

8 Trindsen farer hvinende igjennem Luften, fæster sig om Rensdyrets

9-11 Horn, og snart er det viltre Dyr i Finnens Magt.

12 Tømmen lægges nu om Renens Hoved,

13 Gæssis om dens Hals.

14 Vaatterch fæstes dertil,

15 Livbaandet spændt derom,

16 Kjørekjærrissen forespændt.

17 Bjældebaandet om Halsen, og Alt er

No.

rede til, at Fjeldfarten kan begynde.

Finnen vikler Tømmen om sin høire Haand, kaster sig med Behændighed i Kjærrissen og afsted bærer det i den vildeste Flugt, man kan tænke sig. Foruden Kjærrissen benyttes ogsaa:

18 Pulken, der her fremstilles i $^1/_4$ Størrelse.

19 Fangkjærrissen for Læsvarer i do.

20 Laagkjærrissen, der tjener som Finnens transportable Stabur, ogsaa fremstillet i $^1/_4$ Størrelse.

21 Vandringsstaven, ved hvilken Finnen i dyb Sne ofte slaar Ulven ihjel.

Det Eneste, som hjemler Finnen Eiendomsretten til Rensdyret er:

22 Øremærker. Et eller flere Snit paa forskjellige Sider og Maader skiller Mit fra Dit — og mærkelig nok kan Finnen i en større Samling af Ren udpege sin og andres Eiendom, blot ved et Blik paa Øret.

Renen, gammel Benævnelse paa Lappisk: „bontso", Vildren: „godde", Stamren: „sarves", Simle (Hunren) med Kalv: „aldo", Simle, med tabt Kalv: „tschautschis", Hjelsimle: „stainak", Renkalv: „miesse."

1 Aar gammel Ren: „tschærrnak",

2 Aars do.: m. „varek", f. „vuoinal",

3 Aars do.: m. „vorers", f. „voinsl aldo"

No.

4 Aars gammel Ren m. „godas“, f. „rodno“
5 Aars do. m. „goistas“, f. do.
6 Aars do. m. „makan“, f. do,
7 Aars do. m. „næmalappo“, f. do.
Kjæreren (castreret): „hærge“, Binavne: „voian, rieftak, nulppo, ranis, jauvja, raido-hærge, doalle-hærge eller tschanatas“ osv. har 50 forskjellige Benævnelser.
Om Vinteren lever Renen udelukkende af
23 Reunos, Cladonia rangeferina, der voxer i Klaser og bedækker Fjeldtrakterne, lig et gult Klæde; om Sommeren derimod er deres fornemste Næring: Græs og Stenmose. I den varme Tid plages Dyret mest af:
24 Renbrœmsen, Oestius Taranti, der lægge deres Æg i Dyrets Hud, hvori udvikler sig en Utallighed af
25 Renlarve (gurmak) og
26 Do. (snaviok), lagt af Oestius nasalis i Renens Næsebor, hvilke tvende Arter omsidder æder sig ud af Skindet eller Næseborene, falde ned, forpuppe sig i Jorden og flyve derfra ud som Bremser, forat det underlige Kredsløb i Naturen ogsaa her skal finde Sted. Mest af Alle ere de aarsgamle Kalve plagede, hvorom man kan gjøre sig et Begreb, naar man betragter:

No.

27 Et Renkalvskind, der dog bærer forholdsvis faa Mærker efter Larverne.
Om Sommeren benyttes:
28 Kløvsadel til Renerne (spagak), og bliver da
29 Kløvmeisen, fuldpakket af Varer, hængt paa hver af Dyrets Sider.
Kaste vi atter et Blik paa Teltet, ville vi finde Finnernes Sengklæder og simple Bohave derinde, saaledes:
30 Et Oxerenskind er hans Bolster.
31 En Sypose, hans Hovedpude.
32 En Græne — den samme Slags hvoraf Vinterteltet forfærdiges — eller
33 En Faareskindsfæld med Fodpose, hans Overdyne.
For at give et Billede af de ydre Bekvemmeligheder omkring et Vintertelt, leveres her:
34 Model af et Telt med Tilbehør; Vedstablen, Kjærriskraken og Kraken, hvorpaa Kjødet opbevares. Det Hele er belagt med Mose; den, hvoraf de nyttige Polardyr leve i vild som i tam Tilstand.
Af Finnernes Madvarer kan nævnes:
35 Finnekagen, det eneste brugelige Brød, som steges ved Gløderne for Dagen.
36 Renkjød i tørret Tilstand.
37 Rentungen do. do.

No.

38 Marveben, det delikateste, som Finnen eier.

39 Blodvommen, hvori Blodet opbevares til Blodsuppe udover Sommeren. Spisen er ikke apetitlig, da Vommen sjelden vaskes eller renses tilstrækkelig.

40 Pølsen, lavet af Blod og Renfedt.

41 Laxerekling fra Tanaelven.

42 Renost, hvilken nu er sjeldnere, efterat Finnerne for en større Del har ophørt at melke deres Dyr.

43 Melkebøtten (nappe), har saadan Form, forat Simlen ikke skal slaa ned Melken under Melkningen.

44 Melkesilen forekommer almindeligst af Træ og er forsynet med

45 Sileklud arbeidet af en Kohale.

46 Osteformen for Ystaing.

47 Skarnskrukken, hvori Renskarn, hvormed Yveret bestryges, forat ikke Kalven skal die de Simler, der melkes.

Kaffe er iblandt Fjeldfolket fortiden en meget yndet Drik, som for circa 40 Aar tilbage for første Gang fandt Veien did.

I den første Tid og oftere endnu benyttede man sig af:

48 En Skindpose som Kaffeqværn. Kaffeen bliver nemlig lagt heri og bearbeides derpaa med en Sten mod en Sten

No.

indtil hin er fin nok.

Det næste Stadium er

49 Kaffeqværn No. 2. Saa kom

50 Do. No. 3, og saa endelig

51 Do. No. 4. som den mest civiliserte.

52 En Græsart, som af de Fattigere anvendes som Surogat for The.

Naar de stege deres Kjød og Ost benytte de

53 Stegepinden, som ogsaa benyttes som Ildtang. En simpel Ting, men uundværlig.

Paa deres Vandringer om Vaaren, naar Vandet er iskoldt og farligt at berøre med Læberne, anvende de:

54 Sugerør af en Svane- eller Gaaselæg, hvorved undgaaes, at Munden kommer i umiddelbar Berørelse med Vandet. Hvad Spiskarene angaar, da kan her nævnes:

55 Kagetrauget, hvori Finkagen knaes.

56 Suppebollen for Buillon og Blodsuppe.

57 Madtrauget for Børn. Dette er, som man vil se, afdelt i 2de Rum — det større for Kjød eller Fisk, det mindre for Fedt eller Trau. Den halvrunde Form er det givet, for at det under Maaltidet skal støttes til Legemet, og saaledes Brugen af Serviette eller Sikleklud blive overflødig.

No.

58 Tvarren.
59 Øsen.
60 Træskeer.
61-64 Hornskeer — Alt arbeides af Finnerne — enkelte Ting virkelig noksaa net Arbeide.
65 Slibestenen maa være transportabel, derfor denne Form.

Som en nomadiserende Folkestamme har altid Jagten blandt Fjeldfinnerne staaet meget høit og været en af deres vigtigste Næringsveie. Deres oprindelige
66 Rifle (tidligere Flintelaas, nu Knaldlaas), deres
67 Krudthorn, Hagelpung, Forladningspose og Krudtmaal er altsammen yderst primitivt og høist uskjønne Gjenstande. Foruden Skydevaabenet finder man følgende Fangstgjenstande blandt dem:
68 Rugestok med Rede. Denne hænges op i Træer eller stilles op paa Elvebredderne, forat Ænderne, der gjerne holde sig langs Elvedragene, deri kan lægge deres Æg. Efterhvert som Æggene lægges, tages disse ud og nydes af Finnerne som en Delikatesse.
69 Andesnare lægges paa Flot ude paa Elven, hvor Anden tager den for en Hol-

No.

me, kryber op og bliver hængende. Paa denne Maade fanges Fuglen i Mængde.
70 Model af en Vielfrasfælde, hvilken lettere vil forstaaes af Tingen selv end ved en Beskrivelse.
71 En Rypesnare taler for sig selv.
72 Krøkkeglæfsen lægges paa et lille Bret, der flxder paa Vandet, forsynes med et Stykke Lever, og Krøkken (en Art Maage), som forsøger at snappe Betet, er fast. Desuden haves:
73-74 Muscfælde, Røskatfælde.
75 Rævsax.
76 Haresnare og
77 Snetitingsnare.

De almindelige Skindvarer som Finnerne bringe i Handelen ere:
78 Ekornskind, (nu sjeldnere),
79 Røskatskind,
80-82 Rævskind, (rød, blaa og hvid),
83 Hareskind,
84 Ulveskind,
85 Vielfrasskind,
86 Oterskind og
87 Lemænskind, de sidste sælges til 1 $ pr. Stykke, men hvor Markedet er for disse, vides ikke.
88 Fyrtøiet er Finnernes uadskilligste Ledsager; thi uden dette vilde det nok se

No.

galt ud for ham, som saa lit paa de vilde Fjelde tilbringer Nat og Dag under den frie Himmel. Dog, hvad hjalp vel selv et Baal i Skoven, dersom ikke Dragten var saaledes, at Polarkulden fuldkommen kunde udestænges. Vi kaste et Blik paa Finnens Klædedragt og Enhver vil indrømme, at den er enkel, sindrig og hensigtssvarende. Først nævnes

89 Storpæsken, forarbeidet af ældre Rensdyrs Skind. Disse er almindeligst graa, dog har man ogsaa

90 Pæsk af hvide Skind. Det almindeligste Yderplag er:

91 Kalvskindspæsk forarbeidet af:

92 Skind af aarsgamle Renkalve. Af

93 Spædkalveskind forarbeides

94-95 Børnepæske, fordi disses Skind er tyndere og ikke stærke nok til dagligt Brug. Mandens og Kvindens Fjelddragt er omtrentlig ens; kun er Hovedbedækningen og enkelte andre Smaating betydelig afvigende.

Vi tager Mandsdragten om Vinteren for os:

96 Huen er firkantet, af rødt eller blaat Klæde og forsynet med en Brem af Oterskind.

97-98 Kaften er af blaat eller hvidt Tøi med stiv udsyet Krave.

No.

99 Benklæderne ere besynderligt skaarne og ere temmelig korte; idet de ved et Baand tilsnøres over Lænderne. Udenpaa Benklæderne bruges:

100 Bellinger syet af detslags Skind, som bedækker Renens Ben; hvilket benævnes:

101 Renbellinger, der spiles og tørres paa den her anviste Maade.

102-107 Komager (Finsko) fremstilles her i forskjellige Facons — Alt efter i hvilket Præstegjeld de ere arbeidede. Komager, Pæske, Handsker og Bellinger ere vigtige Husflidsgjenstande, som Fjeldfinnerne bringe i Handelen. De Første forfærdiges mest af Renbellinger, men ogsaa af:

108 Renskaller, der spiles og tørres som fremstillet.

109 Samojed-Bellinger fra Rusland; anvendes mest af de Norske i Finmarken.

110-111 Haandskerne ere baade graa og hvide, og arbeides ligeledes af Renbellinger. Snavel i Komagerne som i Handskerne benyttes

112 Senegræs, der tjener istedetfor Strømper og Vanter og bearbeides ved Traaklubber, indtil det bliver mygt og bøieligt. Dette Senegræs har den Fordel for Strømper, at det trækker Fugtigheden til sig og saaledes altid holder Benene rene

No.

og tørre.

113 Et Par færdigsenede Komager viser Seningsmaaden.

Komagerne fæstes til Benene med

114 Komaghaand, som Qvinderne selv væve ved Hjelp af:

115 Vævskeen, hvorpaa saavel Baand som Belter væves.

Om Halsen har Finnerne

116 Halskladen eller

117 Sjæveline, hvilke begge beskytte Hals og Bryst, samt tjene som Lomme, hvori Penge forvares.

I Uveir eller i stærk Kulde benyttes

118 Bjørneskindskrave udenpaa Pæsken.

Om Livet spændes

119 Et Læderbelte med Slire og Kniv.

120 Kniven er Finnens nundværligste Vaaben: hans Øxe, hans Kniv, hans Naver, hans Finkam.

Bag i Beltet bærer Fjeldfinnen:

121 En Bjørnetand, fordi den efter deres Mening beskytter mod Rygværk.

Kvindedragten om Vinteren er:

122-124 Kvindehuen altid noget udstafferet og forsynet indvendig med et Træstykke, kaldet

125-126 Hornet, kun som Prydelse. Jo længere Vest des mindre Horn, indtil det i Vefsen ganske forsvinder.

No.

I stygt Veir trækkes:

127 Uveirshætte over Huen og

128 Skindkrave om Halsen.

Om Livet findes spændt

129 Et vævet Belte, hvortil

130 Systellet er fæstet. Her findes Fingerhølle af Læder, Sax, Naalebor, Pren og Senetraad — alt Nødvendighedssager, som stedse maa følge dem.

131-132 Kuften bestaar i Regelen af grønt eller rødt Klæde med megen Udsyning.

Istedetfor Kufte bærer Qvinderne gjerne om Vinteren:

133 En Dork af Faareskind nærmest Legemet. Forøvrigt er Mandens og Kvindens Vinterdragt den samme.

Mandens Sommerdragt bestaar, foruden af Kufte og Benklæder, der ar den samme Vinter og Sommer, i

134 Mandshue uden Skindbrem,

135 Sommerbellinger og

136 Skindstak, begge til Brug i Regnveir eller under Vandringer.

137 Vanter, i forskjellige Mønstre, strikkede af Finnekvinderne.

138 Læderkomager, færdigsenet og tilsnøret som almindelig.

139 Kobbeskinds Do.

140 Kobellings Do.

No.

I den senere Tid er Finnerne begyndt at benytte Linned, ihvorvel dette ikke altid er saa rent, som ønskeligt kunde være.

141 Et Par lappede Komager viser Bøtingsmaaden.

Kvindedragten er, naar undtagrs Huen, som er den samme — Sommer som Vinter —, complet den samme som Mandens. Kun er Kuften noget sidere og mangler Krave.

Børnenes Dragt er som Forældrenes; dog er

142 Drengehuen og

143 Pigehuen, lidt forskjellige fra hinanden.

144 En Kumsestok er egentlig Skeletet af Finnernes Vugge eller den saakaldte:

145 Børnekumse. Heri nedlægges Barnet som forestillet, idet det indtulles i Hareskind efterat endel

146 Darfe (hvid Mos) er lagt under det, for at bortlede alskens Fugtighed.

147 Vellugtende Græs benyttes her som overalt imellem Finnernes Tøi, forat Lugten skal være frisk og vederkvægende.

For tydeligere at fremstille Finnedragterne kaste man et Blik paa:

148 Dukkemand i Vinterdragt,

149 Do. Kvinde Do.

150 Do. Mand i Sommerdragt,

No.

150 Dukkekvinde i Sommerdragt.

Fra Dragterne, hvilke Finnerne selv forfærdige, gaa vi over til Husfliden forøvrigt. Flere Nomader have et Par Faar paa Foder nede ved Søen, og skaffe sig paa den Maade

152 Ulden, de eie og beholde.

De spinde selv deres

153 Uldgarn ved Hjælp af

154 Haandtenen, idet

155 Gokkalen, paa hvilken Spindersken sidder, tjener som Beholder, til hvis øvre Ende Ulden er fæstet.

156 Gult Uldgarn farver de selv ved Hjælp af

157 Grønt Græs som Farvestof, ligesom

158 Brunt Uldgarn modtager sin Farve af

159 Stenmose som Farvestof.

Den almindeligste Traad, de benytte, forarbeides af:

160 Rensener. Først blive

161 Rensenerne optrevlede, og dernæst fremstilles

162 Do. spundne. Traaden tvindes paa Knæet og formes, samt renses med Munden

163 Toug af Rensener er meget stærkt og benyttes især til Karkebaand i deres Læskjærrisser.

Finnekvinderne sy selv deres Pæske, Komager, Handsker osv. og væve deres Komagbaand og

164 Kvindebelter, hvoraf her fremstilles et paabegyndt Arbeide. Mændene forestaa Madlavningen, Slagtningen, Renmærkningen osv. ligesom de som oftest selv arbeide deres Kjøreredskaber. Renvogtningen udføres af begge Kjøn. Forøvrigt

No.

levnes Fjeldfinnerne liden Tid til Husflid, efterdi Renlivet optager fuldstændigt deres Tid om Vinteren, og den korte Sommertid gaar som oftest med til Flytninger og til Reparationer af deres Kjøreredskaber osv.

Den rigeste Fjeldfin i Østfinmarken siges at eie omtr. 2000 Ren, og de middels velhavende i Gjennemsnit 4 a 800 Rensdyr. En velstaaende Fjeldfin holder i Regelen 2 Tjenere med 4 Hunde til Hjordens Bevogtning.

I Østfinmarken regner man, at en Renhjord giver 15 pCt. Bruttoindtægt. Regner man nu Rensdyrets Gjennemsnitspris til 3 Spd., vil en almindelig Fjeldfin med 700 Ren eie en levende Kapital af omkring 2000 Spd. der ved Hjordens Formerelse giver en Næring af cr. 300 Sp. aarlig.

Efterhvert som Finnebefolkningen i Forhold til Renmængden uforholdsmæssig tiltog, og Betesmarkerne samtidig mere og mere indskrænkedes, blev det klart, at ikke alle Finner kunde være Nomader, hvorfor i Tidernes Løb de fattigere Fjeldfinner Tid efter anden forlod Fjeldlivet og flyttede ned til Søkanten, hvor da Fiskeriet blev deres Hovednæring. Med Flytningen til Søkanten forsvinder Finnearistokratiet, ligesom ogsaa den Rensslighed, som altid i Fjeldet er fremtrædende, maa vige for Svinskheden, som Fiskerlivet i Jordgammen fører med sig.

Aandsfriskhed og sund Ansigtsfarve, som Fjeldnaturen skaber, maa desværre hyppig vige for den lidet misundelsesvær-

No.

dige Tilværelse, som Livet i Fiskegammen fremkalder.

Derfor er vore Søfinners Kaar i alle Maader mere trykkende og deres Liv mindre interessant og tiltalende end Fjeldfinnernes.

Dette vil blive klart, naar man sammenligner Fjeld- og Søfinnernes Liv og Levesæt med hinanden.

Istedetfor Fjeldfinnernes Telt finde vi her:

165 Søfinnens Jordgamme nede ved Kysten, hvoraf her leveres en Model. Denne pleier at bestaa af 2de Rum med en Gang imellem. Det ene Rum er for Familien, det andet for Kreaturene. Vistnok hænder det af og til, at Familien og Kreaturerne bo sammen i et og samme Rum, men Regelen er dog den, at de ere adskildte.

Ved at kige ind i Gammen erfarer man, at den som Telket har 5 Afdelinger. Igjennem Lioren i Taget har man ikke alene den eneste Belysning, men, hvad der er lige vigtig, man har herigjennem ypperlig Luftvexling, uden hvilken Livet i Gammen vilde være uudholdeligt. Jordgammerne lide alle af den Mangel, at de aarligen maa repareres, hvorfor Finnerne, saasnart de komme til lidt Magt, bygge sig Tømmerhuse, som de forsyne med et Par Vindu og en Kogeovn, men forøvrigt overføres Livet fra Jordgammen derhen.

166 Staburet, hvori de om Sommeren sove og opbevare deres Madvarer og Helligdagsklæder, maa aldrig mangle paa en Finneplads, ligesaalidt som

No.

167 Høkraken der tjener som Opbevaringssted for Høet — Vinteren over —, kan undværes.

Inde i Gammen finde vi Arnestedet og
168 Skjerringen, den samme som i Teltet, og Gulvet er som Teltets belagt med Ris.

Som Fastboende eie de Kjør og Faar, hvorfor naturligvis
169 Smørkjærnen ikke kan mangle. Deres
170-171 Tranlamper og
172 Tranbeholdere (Torskens Mavesæk) ere vistnok primitive, men dog findes hos flere af de Fattigere ikke engang saavidt civiliseret Belysningsmiddel; thi
173 Tyrrestikken, som skjæres af Vedkabber ved Hjælp af en dertil indrettet:
174 Raandkniv, maa som oftest tjene som eneste Belysningsmiddel i mangen fattig Fins Hytte. Vanligen træfter man Finnen søgende eller stellende i Rummet med en saadan flammende Stikke mellem Tænderne.
175 Spisebordet og
176 Bænken, (ofte af Hvalben) maa altid være lave, da Røgen i Gammen hindrer dem i at indtage et mere ophøiet Sæde.

Herfra gaa vi over til de Fastboendes Husflidsgjenstande:
177 Vævstol med paabegyndt Væv taler for sig selv; thi den viser med hvilke yderst simple Midler, man kan hjælpe sig.
178 Grenevævstol med paabegyndt Grene. Denne er den mest primitive Vævemaade, man kjender; men ikke desto mindre le-

No.

veres ved Hjælp af denne mangt et godt og pent Arbeide. Stolen er, som man vil se, meget enkel, og Vævningen som den.
179 En Spinderok, arbeidet af en Fin. Blandt de Fastboende har Rokken nogetnær fortrængt Haandtenen.
180-181 Hespetræet (to Slags), er, som man ser, enkelt, fordi det ikke skal optage formeget af den i Gammen meget indskrænkede Plads.

Foruden Traad af Uld og Rensener anvendes
182 Hvalsener, der ligge langs Hvalens Rygrad.
183 Do. optrevlede og
184 Do. spundne paa Knæet paa samme Maade som Rensenerne.
185 Tong af Furrerødder.
186 Do. af Bast ere et meget almindeligt Husflidsarbeide blandt Finnerne, som bo langs Finmarkens større Vasdrag.
187 Spinderokken, hvorpaa Tonget spindes og
188 Trevlerne, der koges først, førend de spindes sammen, fremstilles her med et paabegyndt Arbeide.

At Furrebarken i trange Aaringer anvendes til Menneskefode, er vel en bekjendt Sag, men Redskaberne, som de fattige Finner i Enare og flere Steder anvende til den indre Barks Opsamling og Tilberedning, er maaske mindre kjendt, hvorfor her fremstilles
189 Redskab til Barkafskavning.
190 Do. til Skavning af den indre spiselige Bark.
191 Do. til Hakning af Barken.

No.

192 Do. ved Tilberedning af Furrebarkvelling. Dette anvendes under Kogningen.

Strikkepinde opbevares ofte i

193 Strikkepindehuse, som tildels ere smukt udskaarne.

Som Finnens Bohave er smaat og enkelt, saa er ogsaa endel af hans Værktøi, hvoraf her fremstilles Prøver af

194-196 Høvle.

197 Huløxe.

198 Huljern.

199 Barkskrabe.

200 Hammer.

Ikke destomindre arbeide de adskilligo nette Sager, t. Ex.

201-202 Træskeer o. a. dsl. som de forsyne med Forsiringer i deres Smag.

203 Smørkop.

204 Kurve.

205 Fiskefad, arbeidet med Kniv af et Furretræ voxet i Karasjok.

206 Model af Stamper.

207 Do. Do. med Vandkjælke.

208 Æske af Tæger.

Af Næver arbeide de forskjellige Sager saasom:

209 Næverløbe.

210 Do. Æske.

211 Do. Melsold.

212 Do. Æggekoger.

213 Do. Drikkekar.

214 Tragter af Træ.

Til Tobaksrøgning er Finnen ikke meget hengiven, men ser man en Fin en Gang imellem at have tændt sin Pibe,

No.

da sker dette forat tage nogle vældige Drag og saa lade Vaabenet gaa fra Nabo til nærmeste Nabo indtil Indholdet er fortæret. De almindeligste Piber er

215 Trætobakspiber. Dog benyttes ogsaa

216 Horn Do. og paa Reiser.

217 Tobakspiber af Næver, som fabrikeres for Anledningen.

218 Model af en Fembøring, den almindelige Færdesbaad i Nordland og Finmarken. Denne er arbeidet af en Nordmand og en Fin i Fællesskab.

219 Model af en almindelig Fiskerbaad arbeidet af en Fin.

220 Do. af en do. Elvebaad - „ „

221 Do. af en Bredslæde - „ „

222 Do. af Slæde med Sæletøi for Oxer arbeidet af en Fin.

223 Bovtræer for Heste.

224 Sæletøi for Ren, sandsynligvis indført oprindelig fra Finland.

225 Model af en Reberbane, paa hvilken Finnerne slaar sit Snøre og Tong.

226 Do. af et Laxestængsel og

227 En Laxeruse,

228 Et Do. Garn, som bindes ved Hjælp af

229 Garnnaalen og

230 Do. Tylen.

Tanaelven er Finmarkens fiskerigeste Elv, og langs denne bor de fleste Elvefinner, for hvem Laxen er en meget yndet Spise — især som færsk eller sursaltet — og nydes derfor i store Kvantiteter. Det hænder ofte, at Sølinnerne gaa flere Mile over Fjeld til Elven, for engang at spise sig riglig mæt af fersk Lax. Det fordærveligste Laxefiske er: Brugen af

No.
231 Lystrejernet om Høstnætterne. Foran i Baaden anbringes
232 Gaffelen hvorpaa Brændet hviler, og paa Hovedet har Finnen
233 Lystrehuen, ikke smuk, men svarende til Hensigten. Det hender ofte at Parret — Han- og Hunlaxen — som staar ved Siden af hinanden ved Fossen, stikkes paa engang ved hvt stygge Mordvaaben.

Det vigtigste Fiskeri er dog Torskefisket, og derfor fremstilles her et Exemplar af en
234 Finmarkstorsk; en af de Mange, paa hvilke Finmarkens Vel for en væsentlig Del beror.

Til dette Fiske anvender Finnen
235 Liner paa Baangebaand, og Tømmene slaa de ved
236 Forsyngang.
237 Model af Fiskehjæld og Tørringsmaaden. Ogsaa anvendes Loddenot og Seinot.
238 Seidorg og
239 Blæksprutangel; den Sidste fordi Blæksprutten er et fortrinligt Agn. Men det bedste og mest søgte Agn er dog
240 Lodden (Faxlodden) eller
241 Do. (Rognlodden), enslags Laxeart som under Vaarfisket forekommer i store Masser, og derfor har fremkaldt Benævnelsen Loddefiske.
242 Fjæremak og
243 Skjæl anvendes ogsaa.

En af Finnernes sjeldneste Husflidsgjenstande er deres
244 Fodtæppe af Renskind med udsyet Kant. Disse er de først ganske nylig begyndt at sy og sælge til fremmede Reisende.

No.
245 Tobakspunge af Lomehalse og
246 Pengepunge af forskjellige Kolører.

Disse Sager forarbeides enkeltvis af Finnepigerne i Fjelddistrikterne Kautokeino og Karasjok, og ere meget søgte af Reisende i disse Egne.

Hvad Finmarkens Vegetation angaar, da er den meget yppig de faa men eviglange Sommerdage deroppe.
247 Furren naar i Tanadalen, og da navnlig i Karasjok, en temmelig respektabel Tykkelse
248 Birken er den almindeligste Træart og fores. overalt i Fjord- og Fjelddistrikterne.
249 Aspen forekommer frodigt i Tanadalen.
250 Olderens Voxested overalt i Finmarken.
251 Olderbark anvender Finnen meget, især ved
252 Renskindsberedning til Komager og Skindklæder.
253 Kobbeskind spiles slig og benyttes mest til Komagsaaler; en Mængde Smaasælhunde skydes af Finnerne.
254 Sauskind, halvberedet ved Hjælp af
255 Beredningsjernet.

Hvad Finnen mindst forstaar sig paa er Landbrug. Ikke destomindre benytte de
256 Jaaen efter fattig Leilighed, idet de med en Virtuositet vender dette simple Redskab i Haanden, og paa denne Maade i høiet Stilling slaa til begge Sider.
257 Jaaen med Sanker har de sikkert arvet fra Kvænerne. Sankeren eller Vidjen er anbragt for dermed paa vaade Myrer at tilsamle sig alt det Hø, som Jaaen nedmeier. Men sjelden faar Finnen Foder nok; thi saasnart Vaaren nærmer sig, er Høforraadet medgaaet, og Sultefodringen

No.

begynder da med Tang, Tarre, Mose og Lyng. Til Indsamling af det sidste Surrogat anvendes

258 Lyngskraben, hvorefter den fyldte

259 Do. meise dagligen sees i mængdevis paa Finnekjærringernes Ryg at vandre ned fra Fjeldet til de hjemmeværende sultne Munde.

260 Bismeren er meget simpel og

261 Speilet, som forøvrigt yderst sjelden benyttes, endnu tarveligere.

262 Et Staburlaas, meget gammelt.

Et sindrigt Redskab i Finnens Eie er:

263 Krøkebærsankeren. Denne Indretning bringes under Lyngen og hæves i Veiret, hvorved Lyngen gaar imellem Tinderne og Bærene blive tilbage i Samleren. Med et saadant Redskab kan en flink Samler daglig samle indtil $^1/_2$ Tønde Bær.

I Smedeprofessionen ere Finnerne ikke synderlig flinke, uden forsaavidt flere af dem selv forarbeider deres Knive. Engang under en Reise anmodedes en Elvefin om at arbeide en Hestesko, da Reisen ikke godt uden denne kunde fortsættes; han gik i Smidjen og bragte:

264 En Hestesko, som Finnens første Mesterstykke.

265 Brendevinsflasken, som desværre sjelden mangler, saafremt Midler til at fylde den haves, er ofte arbeidet af Træ.

266 Drikkeglasset ligesaa.

Foruden Nydelsen af Brendevin har Finnen faa Glæder.

Af yndede Spil kan nævnes:

267 Kortspil, det vil sige, saassart Kortene har antaget de fremstillede halvrunde Former og klæbende Egenskaber, hvorved de under Lanteren eller Trekort giver tilbørlig Klask mod Bordet; uden dette har Kortspil ingen synderlig Interesse.

No.

Det andet Spil er:

268 Sakko (Bretspil med Terninger). Sakko er etslags Schakspil, som alene benyttes af Finnerne. De pyramideformige Brikker forestille Herrer og opstilles langs Brettets Langside. De med et Hak forsynede Brikker ere Damer og opstilles vis a vis. Den ene af de Spillende benytter Herrerne og den Anden Damerne. Kongen opstilles paa det midterste Kors. Nu kastes Terningerne. Kastes X op, har man Sakko, og kan man da gaa ud med den første Brikke, samt gaa op ad Brettets Midtlinie saamange Skridt, som man kaster Nummer op. Før man kaster X, har man ikke Lov at trække, men kun spadsere op med de løse Brikker. Hvergang man har X, flyttes frem en ny Brikke. Den Første, som kommer op til Brettets modsatte Ende med sin Brikke, kan senere benytte Kongen til Fremrykning. Paa denne Maade spilles fort, indtil den ene af Modstandernes Brikker ere alle slaaede. Det forstaaes af sig selv, at hvergang man under Fremrykningen kommer op paa en Linie, hvorpaa Modstanderens Brikke befinder sig, slaaes denne. De simple Brikker slaaes kun under Fremrykning, hvorimod Kongen kan rykkes frem til begge Sider og slaa til begge Sider i Geledet, selv om Brikker staa paa sin Plads.

Med disse Bemærkninger vil Tankegangen ved Spillet forhaabentlig kunne forstaaes.

Til Musik ere Finnerne ikke meget hen-

No.

givne; deres musikalske Frembringelser indskrænker sig til etslags Grynten (joigen) og til Salmesang. En enkelt Finn indlader sig dog stundom paa Instrumentfabrikation, og leveres her som Curiosum:

269 En Violin af hans Arbeide.

Nævnes tilsidst Boldspil, som Finnerne har lært af Russerne, har man nok alle de Spil, de kjender og morer sig med.

Fra Finnernes Glæder gaa vi over til deres Sorger, og da nævne deres Døde.

Omsorgen for deres Døde er ikke meget stor, hvorimod Skrækken for dem er saameget større. I de hedenske Tider begravede de deres Døde i Stenurer. I Østfinmarken findes flere slige Begravelsespladse, hvoraf især Omegnen om Mortensnæs er rig. De udgravede Finnegrave og de interessante Fund af sammensyede Ligsvøb, Jagtredskaber af Ben m. V., skyldes Hr. Kjøbmand Nordvi, som bor tæt ved de nævnte hedenske Begravelsespladse. I vor Tid puttes rigtignok de Døde ned i indviet Jord, men ledsages aldrig af noget Følge. En enkelt Gang kan man se den Afdødes Mand eller Kone staa tilsyneladende meget bedrøvet ved den Bortgangnes Grav.

270 En Model af en Ligkiste, hvori forestilles et indsyet Lig efter den nu brugelige Maade, anskueliggjør Kistens og Ligdragtens Udseende. Kisten er sædvanlig hvid og yderlig simpel; ja, det har endog hændt, at en gammel Baad, overskaaret og hvælvet mod hinanden, samt en Mattesæk som Ligsvøb, har udgjort en afdød Finns eneste Følge til Graven. — Dog endnu en Ting følger — ialfald de mere Velstaaende — til Graven, og det er: Hemmeligheden om Skjulestedet for deres nedgravede Penge. Disse ligge nedgravede dybt inde imellem Fjeldene og komme sjelden eller aldrig for Dagens Lys.

No.

Den almindeligste Myntsort, som Finnen lægger særlig Elsk paa, er:

271 Bæivedaleren (Soldaler), der benævnes saaledes, fordi Vaabenet ligner en Sol. En Mangfoldighed af denne Myntsort ligger som sagt for evigt begravet i Finmarkens Ødemarker, hvorved mangengang større Værdier gaa tabt for Efterslægten.

Hvorvidt Overtro ligger til Grund for det Fortrin, Finnen giver Bæivedaleren fremfor andre Sølvdalere, vides ikke, men Grunden er vel nærmest den, at denne Myntsort har været den almindelige blandt Fjeldfinnerne i den Tid disse begyndte deres Nedgravninger.

Finnernes Saga er yderst tarvelig, og deres Mythologi lever som en sønnig Gjenganger blandt Folket. Deres Slægtregister naar neppe længere tilbage end til 4de Led, sandsynligvis fordi Stammen altid har været spredt og omvandrende, ligesom deres Interesse neppe nogensinde har strakket sig synderlig udenfor det Daglige. En væsentlig Hindring for, at de faa Sagastumper, som rimeligvis ogsaa har levet blandt denne Stamme, ikke er opbevaret for Historien, har vel nærmest Sproget været; thi de norske Skriftkyndige, som i ældre Tider havde Anledning til at høre Finnernes Traditioner fra fjerne Tider, forstod vel ikke Sproget saa fuldkommen, at de

No.

kunde bevare den mundtlige Overlevering for Historien. Neppe førend i Missionærernes allertidligste Virksomhedsperiode blandt Finnerne i Aaret 1716, blev de Skriftlærde saavidt forstaaelig med Sproget, at en sammenhængende Skildring af Stammens afguderiske Troesbekjendelse m. V. kunde finde Sted.

Af disse Beskrivelser fremgaar det, at Finnernes fornemste Afgud var „Radien" (Almagtens Gud), ligesom Solen, Maanen og Stjernerne holdtes høit og i Ære.

Deres Bibel og Orakel, der i Afgudernes Tid fulgte dem overalt, var:

272 Runebommen (gobdas), arbeidet af et eneste Stykke Træ, som maatte være voxet paa et Sted, „hvor Solens Skin aldrig blev seet, og afsides, langt fra andre Træer". Denne Skaal, i hvis Bund 2de Huller som Haandgreb vare anbragte, var stramt overspændt med et ellebarket Renskind, hvorpaa var tegnet alle de gode og onde Aander, som hørte til deres Gudelære, Sol, Maane, Stjerner, vilde Dyr, Fiskevand, Finnen med sine Rensdyr og Gamme; ja selv Nordmændene eller de Kristne med deres Kirke osv. vare afbildede her. Til Runebommen hørte:

273 Noaidehammeren og

274 Viseren, en Messingring, hvortil ofiere flere Smaaringe ere fastede.

Saasnart noget af Vigtighed, saasom: Reiser, Jagt- eller Fisketure, Raadspørgsel i Sygdomsforfald osv. skulde foregaa, blev Runebommen hentet frem. Noaiden (Troldmanden) holdende den med venstre Haand, lægger Viseren paa Skindets Centrum og slaar derpaa med Hammeren langs Trommeskindets ydre Kanter, hvorved Viseren begiver sig paa Vandring. Sker denne Vandring mod Solen, vil Uheld følge; sker den derimod med Solen, vil det Modsatte blive Tilfælde.

No.

275 En Tegning af en Runebom, forsynet med Nummer og

276 En Forklaring over Tegnenes Betydning vil tydeliggjøre, hvad Orakelspørgeren kan vente sig, naar Viseren, efterat have vandret om, ikke mere vil røre sig, men bliver liggende paa en af disse Figurer. Troldmanden sørgede naturligvis for at passe Hammerslagene saaledes, at Viseren blev liggende, hvor han selv ønskede. — Man havde Runebomme af forskjellige Størrelser og forsynede med forskjellige Figurer, men de tvende her foreviste Former vare nok de blandt Finnmarksfinnerne almindeligste. Finnernes Ofringer foregik almindelig en Gang aarlig, ved hvilken Leilighed da ofredes en Ren til en Afgud, eller ved at overgyde en valgt Offersten med Mælk eller Tran. Saavidt bekjendt, er den sidste Ofring foregaaet i Finmarken i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, og saaledes er neppe 50 Aar gaaet hen, siden den sidste Hedning levede i Finmarken.

Men tager man i Betragtning de store og mange Vanskeligheder, Missionsværket i Aarene 1716 til 1781 (se

277 Fortegnelse over Missionærernes Navne og

278 Oplysninger om Skolelærer Isak Olsen), havde at kjæmpe med — ikke

No.

alene Uvidenheden, men Sproget. Afstandene, Uveisomhed og den spredte og omvandrende Befolkning — er det virkelig mærkværdigt, at Kristendommens Lys i saa faa Aar kom til fuld Klarhed inde imellem Finmarkens Fjelde og Ødemarker. Og hvilke Hjælpemidler havde man? Ingen Bøger eller Skrifter i Finnernes Sprog, forend, saavidt vides, Gerhard Sandberg omkring Aaret 1775 udgav en Katekismus og en Salmebog — de første Bøger i Finnernes Sprog. Senere har Forskjellige paa offentlig Foranstaltning udgivet lappiske Bøger, og da navnlig afdøde Nils Stockfleth og den nuværende Professor i Lappisk J. A. Friis.

279 En Fortegnelse over den udkomne lappiske Literatur og

280 En Do. over Bøger vedkomne Finnerne, samt

281 Et Udvalg Bøger af de i ovenuævnte Fortegnelse anførte, fremstilles.

At Finnen gjerne holder Guds Ord i Agt og Ære, viser

282 Futteral, hvori hans Bønnebog opbevares

283-285 Prøver paa Haandskrifter, Karttegning efter Hukommelsen og Regnestykker, viser, at Finnen, som enhver Anden, er modtagelig for Kulturudvikling, naar Midlerne rækkes ham.

Som Appendix til de her fremstillede Gjenstande, maa føies de Sølvsager, som Finnen sætter mest Pris paa:

286-295 Sølvbelter, Sytøisølje, Sølvbæger, Sølvske, Sølvstøb over 200 Aar gammel, Sølvkroger, Sølvsølje, Sølvringe, Sølppenge, over 200 Aar gamle, Halsprydelser.

No.

Sager, som egentlig ligger udenfor en Samling, vedkommende Finnerne:

296 En Isbjørnhud, tilhørende Hr. Kjøbm. Herm. Dahl. Dyret er skudt i Polarhavet af Hr. Dahls Mandskab.

297 Prøve af Fiskeguano fra Hr. Dahls Fabrik i Vadsø.

298 En Hvalbarde fra Varangerfjord,

299 En Delphintand fra do.

300 Haakjæringens Tandsystem do.

301 1 Svamp fra Varangerfjorden.

302 1 sjelden Fisk (Macrourus rupetris Bl. Nilss) fra Varangerfjorden.

303 1 Kniv med Slire (Udskjæringsarbeide) arbeidet af Johan Anti af Vadsø, fremstillet af Lærer Zahl.

304 Prøve af Rundfisk og Dampkran, Udstillingsgjenstande fra Hr. Kjøbmand Herm. Dahl, Vadsø.

De nærmere Oplysninger, som maatte ønskes ved nogen af de udstillede Gjenstande, meddeles paa Henvendelse af

Fremstilleren.